

näkökulmasta, ja (3) tallennetun informaation kokonaisuuden ymmärtäminen. Tässä kirjoituksessa painottui ensimmäinen, mutta kaksi muuta eivät kuitenkaan ole sen vähemmän tärkeitä.

Lopuksi

Esittämäni näkemystä informaatiotutkimuksesta pitäisi voida arvioida. Tällöin pitäisi kysyä, kattaako se mielekkään ilmiökokonaisuuden (kaiken tarpeellisen eikä mitään turhaa), jäsentääkö se osoittamaan ilmiötä yleisesti ja johdonmukaisesti ja tutkimista tukevalla tavalla, onko se riittävän täsmällinen, osoittaako se käyttökelpoisia tutkimusmenetelmiä ja hedelmällisiä ongelmia. Pitää myös kysyä, onko se tarpeellinen toisaalta yleiseltä kannalta (tarvitaanko suurta kertomusta) ja toisaalta suhteessa omaan taustaansa ja muihin tieteenaloihin? Tuoko se siis esiin mitään, joka ei jo riittävästi ole olemassa kirjastotieteessä ja informatiikassa (ottamatta kantaa nimikysymykseen)? – Tähän on vaikea vastata, koska vain harvat ovat yrittäneet luonnostella sitä kokonaisuutta, mikä kirjastotiede ja informatiikka olisi, ja hekin kovin eri tavoilla. Moneen muuhunkin kysymykseen vastaaminen edellyttää informaatiotutkimus-näkemysten täsmentämistä. Esittämäni näkemys informaatiotutkimuksesta on yhteiskuntatieteellinen, mutta ei vain yhteiskuntatieteellinen. Se tarjoaa rajankäynti- ja yhteistyösuhteita tiedotusoppiin, organisaatioviestintään, tietojenkäsittelytieteeseen, sosiologiaan, hallintotieteisiin, ... Tämä on kuitenkin jo toisen kirjoituksen aihe.

Vesa Suominen

Kiistakirjoitus kirjastotieteen ja informatiikan määritelmäluonnoksen johdosta

Lähden kommentissani liikkeelle kahdesta kirjastotieteen ja informatiikan tutkimusalaa jäsentävästä erittelystäni, jotka eivät ole keskenään identtisiä mutta osittain kyllä päällekkäisiä, saman suuntaisia vaikka eri tasoilla. Yhtäältä oppiaineen ja tutkimusalan piirissä voi nähdä kolmenlaista "orientaatiota", nimittäin

1) "instituutio/tekniikka-orientaatio", joka on vaikiintunut ja ilmeisesti ainakin määrällisesti hallitseva alan tutkimuksessa
 2) "käyttäjäorientaatio", joka on ollut (ainakin suomalaisessa keskustelussa, vrt. Järvelinin kirjoitukset) varsin hallitseva kriittinen näkökulma suhteessa instituutio/tekniikka-orientaatioon, sekä
 3) "historia- ja kulttuuriorientaatio", jolla tarkoitan tutkimuksen kohdentamista itse dokumentoidun tiedon historiaan, kehitykseen ja rakenteisiin ja joka on itseasiassa oppiaineen klassista ydintä (bibliografia, erityisesti "historia literarian" mielessä ja toisaalta luokitusjärjestelmien konstruointiin tähtäävä tutkimus, joka voidaan ymmärtää pyrkimykseksi eksplikoida dokumentoidun tiedon rakenteita) mutta nykyisessä tutkimuksessa nähdäkseni "vanhakantaisena" (ainakin meillä) laiminlyöty, ehkäpä jo unohdettu (ja siksi oppiaineen paradigmakiistat usein pelkistetään orientaatioiden 1 ja 2 väliseksi).

Toinen erottelu voidaan nähdäkseni tehdä lähtien siitä, minkä tyyppisiin objekteihin (millä tavoin ontologisesti kategorisoituihin entiteetteihin) tutkimus kohdentuu (millä olisi merkitystä myös metodologiselta kannalta), jolloin jako olisi seuraava:

a) "tekniset objektit", millä tarkoitan paitsi välineitä, myös erilaisia menetelytapoja ja vieläpä institutionaalaisia järjestelyjä joidenkin toivottujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Tällöin kysymykseen voi tulla lähinnä tekniikoiden (laajassa mielessä) kehittäminen tai olemassa olevien arviointi.

b) "inhimilliset objektit", jotka voivat olla (dokumentoidun) tiedon/informaation tuottajia, välittäjiä tai käyttäjiä. Tässä voi olla kysymys joko perinteisestä sosiaalitutkimuksellisesta lähestymistavasta, jolloin "inhimillisten objektien" erilaisia sosiaalisia ominaisuuksia pyritään kytkemään heidän toimintoihinsa (esim. "nuoret käyttävät kirjastoja enemmän kuin keski-ikäiset") tai kognitiivisesta lähestymistavasta, jolloin "inhimillisten objektien" tapaa käsittää ja mielessään käsitellä informaatioprosessiin liittyviä ongelmia tavalla tai toisella pyritään ymmärtämään ja mallittamaan.

c) "kulttuuriset objektit", millä tässä yhteydessä tarkoitan (edellisen erittelyn orientaatiota 3 vastavasti) dokumentoitua tietoa, jolloin näkökulma voi olla joko historiallinen tai rakenteeseen liittyvä ja tutkimus itsessään olisi lähinnä näiden kulttuuristen objektien kuvausta tai eksplikointia.

Erityisesti 1/3 liittyy opinalan perinteisiin ja sellaisenaan voisi toimia myös yksittäisten tutkimusten

luokitteluperusteena, ainakin johonkin mittaan, kun taas jälkimmäisessä erittelyssä (a/c) kysymys on eri tyyppisistä “objekteista”, jolloin saman tutkimuksen puitteissa voidaan hyvin käsittää tutkittava ilmiö sillä tavoin ontologisesti heterogeeniseksi, että eri tyyppiset “objektit” ovat kuvassa mukana (jolloin toisaalta itse tutkimus helposti muodostuu metodologisesti heterogeeniseksi).

Esitetyn määritelmä(luonnokse)n ydinkäsitteitä voisi kytkeä esittämiini erittelyihin seuraavaan tapaan

	orient.	“objektit”
“tuottaja, käyttäjä, välittäjä, tarpeet, hankintatavat”	2	b
“organisointi siten, että...”	1	a
“informaatio, informaatioympäristö, informaatioresurssit”	3	c

(vaikka “historia- ja kulttuuriorientaation” kannalta sanoitus on hieman oudoksuttava, tyylillisesti kuin “vieraasta maasta”). Koko määritelmän perustava ilmaus “informaation ... välittyminen tuottajien ja käyttäjien välillä” sisältää periaatteessa kaikki orientaatiot ja objektien lajit.

Määritelmä kuvastanee “käyttäjä-orientoituneesta” näkökumasta lähtevää kriittistä suhtautumista “instituutio/tekniikka -orientoituneeseen” perinteeseen (enkä suhtaudu tähän painotukseen välttämättä kovinkaan kriittisesti, lukuunottamatta varausta, jonka olen esittänyt orientaation 3 yhteydessä)

Lisäksi määritelmässä ilmenee pyrkimys kytkeä oppiaine kirjasto- ja informaatiopalvelutoimintaa laajempaan ja perustavampaan sosiaaliseen ilmiöön, jolloin kirjastotiede (ja informatiikka?) voitaisiin käsittää jonkinlaiseksi aladisipliiniksi (ajatus, joka on ollut keskusteluissa, mm. CoLIS-konferenssissa, esillä). Siten voitaisiin ajatella oppiaineen rakentuvan seuraavasti:

1) kirjastotiede (ja informatiikka?), joka tutkii “informaatioresurssien organisoimista siten että se mahdollistaa halutun informaation käyttöön saamisen”,

2) osa-alue, joka tutkii yksilöiden informaatioympäristöjä, informaation tarpeita ja hankintatapoja sekä ehkä yleisemmin informaation välittymistä tuottajien ja käyttäjien välillä (= information science?), sekä

3) osa-alue, joka tutkii informaatiota ja informaatioympäristöjä sikäli kuin nämä on käsitettävissä joksikin luonteeltaan historialliseksi ja kulttuuriseksi (= dokumentalistiikka?).

Miten sitten tulisi kutsua määriteltyä oppiainetta, jos kirjastotiede (ja informatiikka?) tulisi osadisipliinin nimeksi. Tässä yhteydessä tahdon kiinnittää huomiota määritelmään (parenteesina) sisällytettyyn täsmennykseen, “... (erityisesti tallennetun informaation)...”, joka on tärkeä erityisesti, jos tahdotaan jotenkin erottautua muusta viestintätutkimuksesta sekä toisaalta informaation käsitteen ongelmalliseen monimielisyyteen, mikä usein on merkinnyt käytännössä tyhjiyttä. Tallennettuun tietoon viittaaminen merkitsee käytännössä oppiaineen identiteetin sitomista siihen, että kysymys on dokumenteista (ensisijaisesti, mikä tarkoittanee sitä, että esimerkiksi puheinformaalista viestinnästä on puhetta eräänlaisesta komplementaarista kontekstista; jos tuo konteksti sisällytetäisiin oppiaineen ja tutkimusalan varsinaiseen ja ensisijaiseen kohteeseen, ero yleisesti käsitettyyn viestintätutkimukseen olisi vaikea tehdä. Onko se muuten välttämättä tehtävä?). Joka tapauksessa oppiaineen identiteetin määrittäminen tai täsmentäminen viittaamalla “tallennettuun informaatioon” perustelisi varsin hyvin myös nimen dokumentalistiikka käyttöä oppiaineen varsinaisena nimenä (mitä perustelisi myös informaatiotermin johdannaisten, erityisesti -iikka/-ics/-ique -päätteisten toisistaan poikkeavat merkitykset eri kielialueilla ja tähän liittyen mm. ranskan kielen “science documentaire” kirjasto- ja informaatiopalvelutoimintoihin liittyvän oppiaineen nimenä).

Itse informaation käsite jää määritelmässä täsmentämättä, mutta ilmeisesti on ajateltu lähinnä sen kaltaista määritelmää, jonka esimerkiksi Belkin on esittänyt eräessä yhteydessä (Journal of Documentaiton, 38(1): s. 81), jolloin informaatio olisi johonkin kielellisen (lue: ilmaisuuden) tason entiteetin, tekstin, kognitiivinen vastine, joka muuttaa vastaanottajan kognitiivista tilaa ja joka semioottisin termein vastaisi varsin pitkälle ilmaisuuden (signifiant, expression) sisältöä (signifié, content), kuitenkin sillä varauksella, että näin käsitetty informaatio on ennen kaikkea sisältöä vastaanottajalle. Tämän kaltainen informaation käsite olisi varsin sopiva peruskäsite “tiedon hankinnan tieteeksi” käsitetylle oppiaineelle, mutta toisaalta voi kysyä, kytkeekö ajatus kirjastotieteestä ja informatiikasta “tiedon hankinnan tieteenä” sittenkin oppiaineen varsin rajoittuneeseen ja episodimaiseen viestinnälliseen ilmiöön.

Edelleen voi kysyä, onko informaation välittyminen tuottajien ja käyttäjien välillä itse asiassa kovin perustava yhteiskunnallinen ilmiö, esimer-

kiksi perustavampi kuin se, että (yhteisöllisellä) tiedolla on taipumus kytkeytyä erilaisiin aineellisiin "kantajiin" ja siinä yhteydessä omaksua eri aikoina omia erityisiä kulttuurisiin muotoja, muodostaa omaa erityistä traditiotaan tai historiaansa, johon kirjasto- ja informaatiopalvelutoiminta (ja osittain myös esimerkiksi tiedon hankinta) hyvin kiinteästi kytkeytyy?

Edellä esitettyjen huomautusten pohjalta näkisin dokumentalistiikan vaihtoehtoisena ja ehkäpä osuvampana ja täsmällisempänä (ehkä myös "maltillisempänä") nimenä oppiaineelle, jota käsitellä olevassa määritelmä(luonnokse)ssa on tavoiteltu. Osuvuutensa ohella se ehkä kuitenkin korostaisi enemmän sitä, mitä olen edellä kutsunut "historialliseksi ja kulttuuriseksi orientaatioksi". Koska tämä oppiaineen klassinen orientaatio näyttää tämän päivän kirjastotieteessä ja informatiikassa kuitenkin jossain määrin unohtuneelta, voi nimitys (kirjastotiede ja) informatiikka, information science (=informaatiotiede, -tutkimus?) olla sittenkin paremmin oppiaineessa vallitsevia käsityksiä kuvaava. Mutta tämä toisaalta korostaa sitä, että kysymys

ei ole pelkästä nimestä vaan myöskin korostuksesta. (Ehkä on syytä lopuksi todeta, että olen tässä ottanut kantaa oppiaineen nimikysymykseen vain esitystäni tematisoidakseni. En usko, että kiistely itse nimestä olisi tässä yhteydessä mielekästä enkä myöskään kovin tosissani usko, että omalla nimiehdotuksellani olisi mahdollisuuksia tulla hyväksytyksi, niin perusteltavissa kuin se olisikin).

Jälkikeskustelua toivotaan

Seminaarissa käytetyissä puheenvuoroissa tuotiin esiin monia eri näkökohtia. Niitä ei ole kirjattu ja siksi olisi suotavaa, että asianomaiset tarttuisivat kynään (kirjoittimeen) saattaakseen näkökantansa tiedoksi laajemmaltikin kuin vain läsnäolleille.

Kirjastotiede ja informatiikka -lehti tarjoaa palstatilaa jatkokeskustelulle, johon tervetulleita ovat kaikki asiasta kiinnostuneet. Puheenvuorojen toivotaan olevan toimituksessa kuluvan vuoden huh-tikuun loppuun mennessä.

Tämän numeron kirjoittajat

Järvelin, Kalervo, apulaisprofessori, Tampereen yliopisto

Kautto, Vesa, vt.professori, Oulun yliopisto

Kärki, Riitta, assistentti, Tampereen yliopisto

Montonen, Marjatta, tutkija, Alkoholitutkimussäätiö

Okko, Marjatta, emeritaprofessori, Helsinki

Suominen, Vesa, lehtori, Oulun yliopisto